

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Филология факультеті
Қазақ тілі білімі кафедрасы
Мамаева Гүлнар Бейсенқызы
Филология ғылымының кандидаты, қауымдастырылған профессор

**Пән атауы: “Қазақ тілінің
терминологиясы”**

Астана, 2022

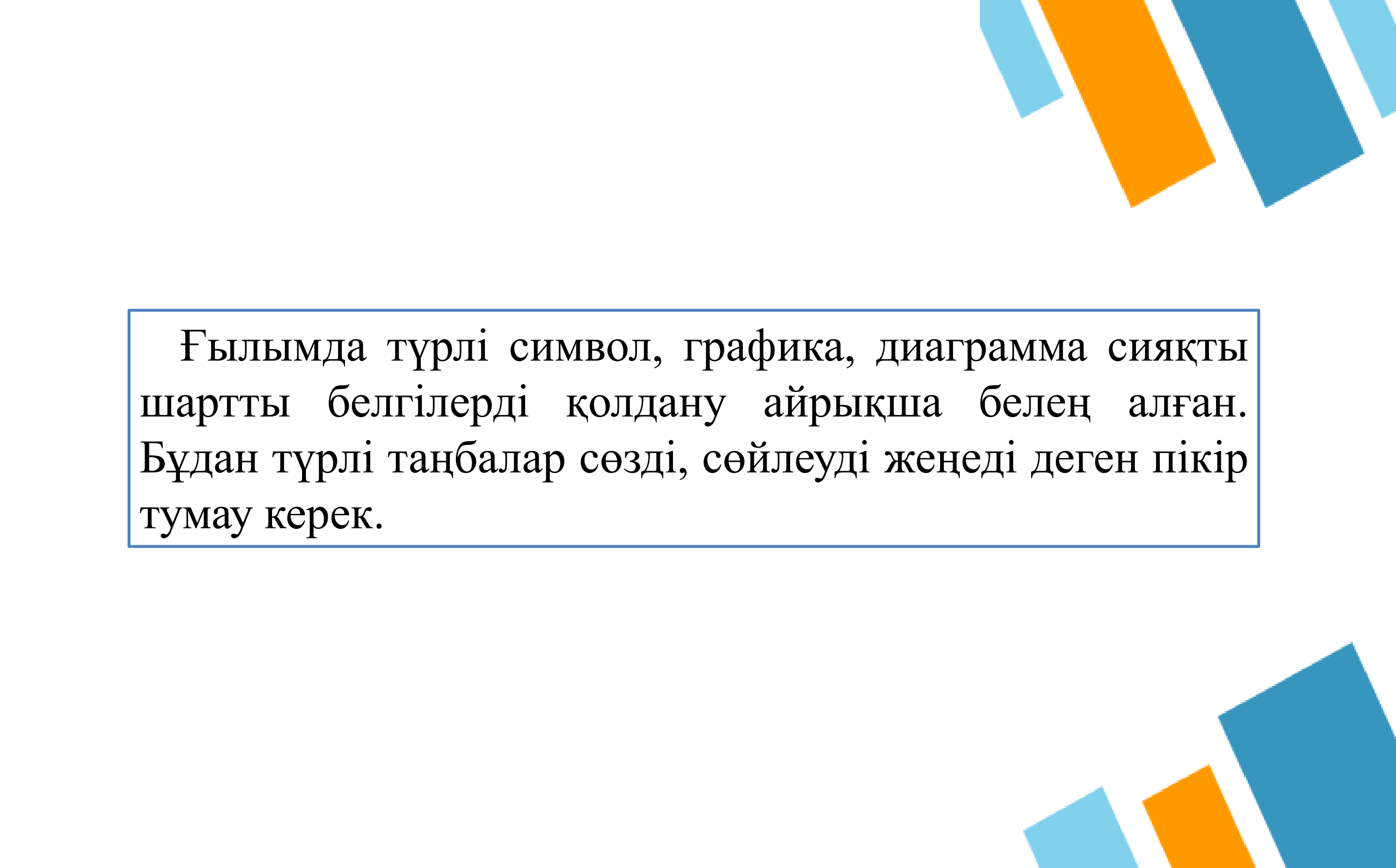

**Дәріс тақырыбы: Термин жасайтын
шартты белгілер**

Қарастырылатын мәселелер:

- Геометрия саласында қолданылатын графикалық таңбалар;
 - Гуманитарлық салада қолданылатын кестелер.
-

Ғылымда түрлі символ, графика, диаграмма сияқты шартты белгілерді қолдану айрықша белең алған. Бұдан түрлі таңбалар сөзді, сөйлеуді жеңеді деген пікір тумау керек.

А. Байтұрсынұлы тыныс белгілерін әріп белгілері, сөйлем белгілері, сөз белгілері деп топтаған.

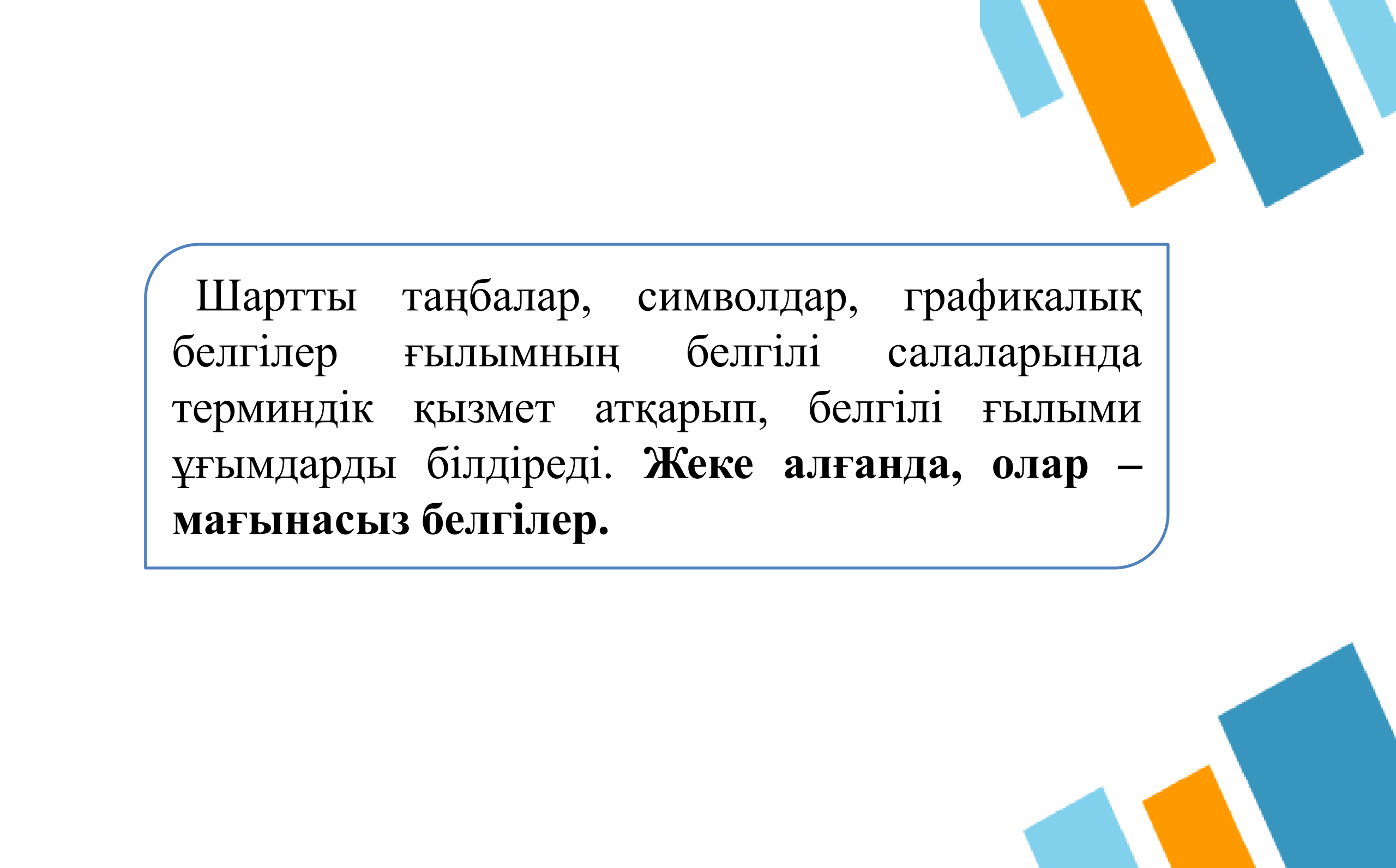
Кіші сызықша – (-), үлкен сызықша – (—), нүкте – (.), үтірлі нүкте – (;), қос нүкте – (:), сұрау белгісі – (?), леп белгісі – (!), көп нүкте – (...), жақша – () сияқты терминдік атауларын жасаған [1, 180].

Ғалымдар шартты
белгілерді
терминология
саласына жатқызады.
В.П. Даниленко:

«К неязыковым средствам относятся знаки, графические символы, цифры. Использование этих средств в современных терминологиях, специфика их по сравнению с терминами-словами – все это не тронутое исследователем поле, которое, естественно, вызывает живой интерес» [2, 8].

Шартты таңбалар, символдар, графикалық белгілер ғылымның белгілі салаларында терминдік қызмет атқарып, белгілі ғылыми ұғымдарды білдіреді. **Жеке алғанда, олар – мағынасыз белгілер.**

Ғылымда a , b , c , t
әріптері де белгі
ретінде
қолданылады.

Мысалы:

- Алгебрада: $a+b=c$, $c-a=b$;
- Физикада: a – жылдамдық,
 t – уақыт, t^0 – температура,
 c – күннің жылдамдығы, E –
энергия т.б.

Әріптердің тұрақты мағынасының болмауы түрлі ғылым саласында оларды түрлі мәнде қолдануға мүмкіндік береді.

Мысалы:

- Химияда U – уран
- Энергетикада U – тоқтың күшін білдіреді.

- Д.И. Менделеев кестесінде K – калий
- Энергетикада Б.М. Шляпошников: « K – коэффициент мощности выпрямительного агрегата», – деп көрсетеді [3, 17].

Терминологияда цифрлар көбіне әріптермен тіркесіп қолданылады. Мысалы, Na_2O , SO_3 , CH_3 т.б.

Мысалы	
Химияда	$M_r (CaO)_2 = A_r (Ca) + 2A_r (O) + A_r (H)$ $M_r (Ca(OH))_2 = 40 + 2(16+1) = 74$
Математикада	$2a+3a=5a$

Мәтінде санамалап мәселелерді көрсету қажет болған жағдайларда цифр қолданылады. Осымен бірге, цифрлар орнына сол мәнде әріптер де қолданылады.

Мысалы:

- 1, 2, 3, 4
- 1), 2), 3), 4)
- а), ә), б), в) [4, 146].

Математикада $+$ (*қосу*), $-$ (*алу*), \times (*көбейту*),
 $:$ (*бөлу*), $=$ (*тең*) сияқты графикалық белгі,
таңбалардың қолданылады.

Ғылымның түрлі
саласында
қолданылатын алуан
түрлі **кестелер** бар.

Мысалы,
Ш. Құрманбайұлы
«Терминқор
қалыптастыру көздері
мен терминжасам
тәсілдері» деген
еңбегінде мынадай кесте
қолданған:

[5, 152].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері). – Алматы: «Ана тілі», 1992. – 448 б.
2. Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. Исследование по русской терминологии. – М., 1971. – 231 б.
3. Шляпошников Б.М. Термины, определения и обозначения в области выпрямления переменного тока. – Л., 1940. – 18 с.
4. Мамаева Г. Қазақ тілінің терминжасам жүйесі: монография. – Алматы: “ССК” баспасы, 2019. – 304 б.
5. Құрманбайұлы Ш. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері (Барлық сала мамандарына арналған әдістемелік құрал). – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2005. – 240 б.

Назарларыңызға рақмет!